

RANOSREDNJOVJEKOVNO GROBLJE
  NA LOKALITETU »BRIG«
  KOD IZVORA ZDUŠA NEDALEKO VRLIKE

U siječnju godine 1958. putujući za selo Cetinu ekipa arheologa iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika zaustavila se na kratko vrijeme u Vrlici i tom prilikom od tamošnjih mještana doznala da je seljak Jakov Rebić iz sela Podosoja u blizini izvora Zduša na lokalitetu zvanom Brig, krčeći njivu za sadnju vinograda naišao na starinske grobove u kojima je bilo zemljanih lonaca.¹ Odmah zatim stupilo se u dodir s imenovanim vlasnikom s kojim je dogovoreno da privremeno obustavi krčenje, kako bi stručnjaci Muzeja na preostalom neprokopanom dijelu čestice mogli izvesti zaštitna sondažna istraživanja. Tom je prilikom vlasnik poklonio muzeju jednu sačuvanu zemljanu posudu koju je, kako kaže, pronašao u grobu kod stopala pokojnika.

Zbog lošeg vremena i jake zime nije se odmah po dogovoru mogao organizirati rad na terenu. Tek nakon nekoliko dana, kad se vrijeme donekle poboljšalo, uprava Muzeja je uputila kustosa Dasena Vrsalovića da izvidi mogućnost obavljanja zaštitnog istraživanja i da se dogovori s vlasnikom J. Rebićem za početak rada. Tom je prilikom na povratku kustos D. Vrsalović donio još dvije čitave zemljane posude, koje nam svjedoče da se vlasnik, unatoč našem ranijem dogovoru da ne nastavlja sam s kopanjem, nije pridržavao, već je dobar dio i preostalog dijela čestice prekopao, uništivši tako još mnogo grobova iz kojih je, na sreću, uspio ipak izvući dvije čitave keramičke posude.

Koncem veljače godine 1958. pristupilo se istraživanju lokaliteta Brig u neposrednoj blizini izvora Zduša (sl. 1 i 2). Nakon premjeravanja terena i stavljanja pod kordinantni mrežni sustav, radi lakšeg signiranja nalaza, iskopavanja su započela na sjeverozapadnom dijelu čestice, odakle se teren prema zapadu već lagano spušta. Rad je s prekidima, uslijed velike studeni, trajao od 28. II. do 10 III. 1958. god. U tom razdoblju istražena je površina od cca 150 m². Sastav terena se sastoji od kompaktne žutkaste rahle pjeskulje.

¹ D. Jelovina, Novi arheološki nalazi kod Vrlike, *Slobodna Dalmacija*, 29. IV. 1958; D. Vrsalović, Četverogodišnji rad Instituta za nacionalnu arheologiju i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (1958, 1959, 1960. i 1961. god.), *Starohrvatska prosvjeta* (dalje = SHP), III. ser., sv. 8—9, Zagreb 1963, 274.

Zbog veoma loših vremenskih prilika, kao i zbog želje vlasnika da se istraživanja što prije okončaju i da se teren dovede u prvobitno stanje, istraživanja su izvođena po sustavu rova.² Širina zahvaćenog rova je iznosila oko 2 m, a dubina je varirala od 70 do 110 cm. Na čitavoj pretraženoj površini terena pronađena su ukupno samo dva groba, što nam nesumnjivo potvrđuje da se uistinu radi o perifernom dijelu nekropole, a da se glavina groblja prostirala u pravcu jugoistoka i jugozapada ovog blago zaobljenog humka, to jest na onom dijelu terena koji je, na žalost, vlasnik već prije bio prekopao.

Pronađeni grobovi su se nalazili u dubini od 80 cm. Mrtvaci su bili polagani u običnu zemljanu raku bez ikakva oblaganja, a orijentirani su u pravcu istok-zapad (s pogledom na istok). Prema iskazu vlasnika i ostali grobovi, na koje je on prilikom krčenja nailazio, nisu bili ničim oblagani, a bili su položeni u istom ili sličnom pravcu i u istoj dubini.

Pored nalaza pronađenih u otkrivenim grobovima prilikom izvođenja arheoloških istraživanja na ovom lokalitetu, u ovom radu bit će objavljene i ostale tri posude, koje je vlasnik zemljišta krčenjem čestice pronašao u grobovima i poklonio ih Muzeju. Prema riječima vlasnika J. Rebića grobova je na prekopanoj površini bilo mnogo i kako kaže »rijetko u kojem da nije bilo »čupa« (posude). Ne znajući za njihovo značenje, kako kaže, nije im pridavao nikakvu važnost, već ih je jednostavno kopajući razbijao i skupa s devastiranim kosturima ostavljao na istom mjestu.

OPIS GROBOVA I NALAZA U NJIMA

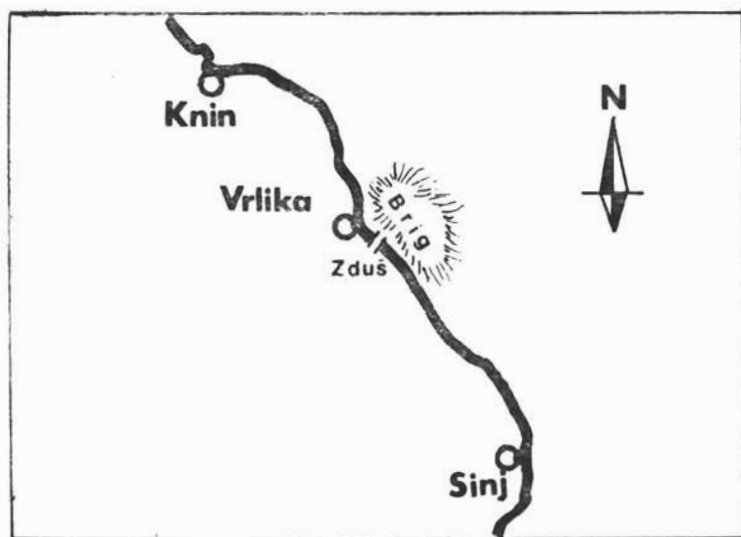
Grob br. 1. — Kostur slabo sačuvan, većim dijelom istrunuo, pa se spol nije mogao odrediti. Dužina kostura iznosi 158 cm. Orijentacija istok-zapad (s pogledom na istok). Ruke pružene niz tijelo. Uz lijevi bok nađen je jedan željezni nož malog formata.

Željezni nož (inv. br. 4201) dosta loše sačuvan. Oksidacijom je jako nagrizen tako da mu je vrh i veći dio trna otpao. Hrbat mu je ravan, dok se oštrica lagano povija prema šiljku. Dužina preostalog dijela iznosi mu 8,4 cm, od toga otpada na sječivo 6,7 cm. Širina oštrice 1,4 cm (tab. I, 1).

Grob br. 2. — Kostur dobro sačuvan. Spol muški. Dužina kostura je iznosila 165 cm. Orijentacija istok-zapad. Ruke pružene niz tijelo. Uz lijevi bok nađen je također jedan manji željezni nož, jedan željezni probojac (šilo), a kod stopala pokojnika zemljana posuda.

a) Zemljana je posuda (inv. br. 3483) tamnosive boje. Načinjena je na ručnom lončarskom kolu od slabo pročišćene gline u kojoj su dodana krupna vapnenasta zrnca. Dobro je pečena. Trbušasto-kružnog je oblika s kratkim vratom, koji se povija prema van i s okruglom profiliranom usnom. Najveći promjer trbuha nalazi se nešto iznad sredine posude. U gornjem dijelu trbuha i preko ramena ukrašena je s nekoliko urezanih paralelnih ali i isprekidanih crta. Stijenke su s vanjske i unutarnje strane dosta hrapave, a opažaju se i tragovi ručnog modeliranja. Dno posude je također dosta hrapavo, ali je ravno odrezano. Visina posude je 11,3 cm, promjer grla 10,7 cm, promjer dna 8,4 cm, promjer trbuha 12,1 cm (sl. 3, tab. I, 2).

² D. Vrsalović, o. c., T. XIII, 25.

Sl. 1. Orijentacijska skica lokaliteta Brig

Sl. 2. Vrlika — Zduš. Pogled na lokalitet Brig

b) Željezni nož (inv. br. 4202) osrednje sačuvan. Hrbat mu je ravan, a oštrica se prema vrhu blago povija. Oksidacijom je nagrizenja oštrica, dok mu manji dio trna i vrh oštrice nedostaju. Dužina preostalog dijela iznosi mu 8,6 cm, od toga otpada na sječivo 5,9 cm, a ostatak trnu. Širina oštrice 1,1 cm (tab. I, 3).

c) Željezni probojac (inv. br. 4203) dosta je dobro sačuvan. Na jednoj strani šiljak mu je tanji i oštiji. Kvadratnog je presjeka. Dužina mu iznosi 4 cm (tab. I, 4).

SLUČAJNI NALAZI IZ UNIŠTENIH GROBOVA

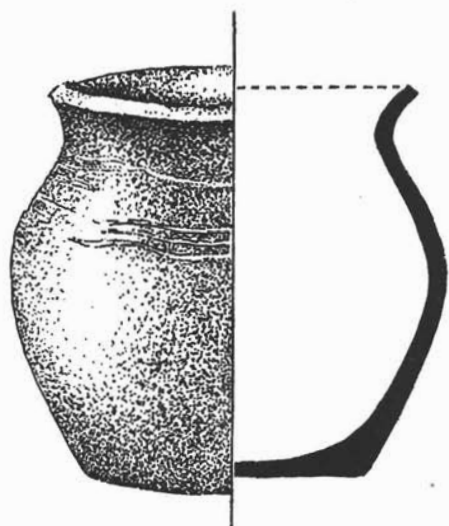
1. Zemljana posuda (inv. br. 3484) žutkastosmeđe boje. Načinjena je na ručnom lončarskom kolu od dobro pročišćene gline pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kalcita. Fine je fature a stijenke su joj srednje debljine. Dobro je pečena. Trbušasto-jajolika je oblika s najvećim promjerom nešto malo iznad sredine posude. Iako je posuda dijelom manjkava i oštećena, ipak se po preostatku sačuvanog dijela može utvrditi da joj je vrat malo izdužen i da se lagano povija prema van. Dno je ravno odrezano, a na sredini ima laganu hrapavu izbočinu u obliku pravokutnika dimenzije 2,5 x 2,5 cm. Visina posude je 14,1 cm, promjer dna 7,8 cm, promjer trbuha 13,2 cm (sl. 4, tab. I, 5).

2. Zemljana posuda (inv. br. 3482) crvenkastosive boje. Načinjena je od prilično dobro pročišćene gline pomiješane s pijeskom i s prilično krupnim zrcima kalcita. Dobro je pečena, a rađena je na ručnom lončarskom kolu. Jajolika je oblika s kratkim vratom koji se povija prema van i s okruglo profiliranom usnom. Na njezinim dosta debelim stijenka s vanjske i unutarne strane jasno se opažaju tragovi ručnog modeliranja. Dno je ravno odrezano, a na sredini ima veoma plastično izraženu izbočinu u obliku kvadrata čije su dimenzije 3,5 x 3,6 cm. Neznatno je oštećena i rekonstruirana. Visina posude je 12,9 cm, promjer grla 10 cm, promjer dna 7,7 cm, promjer trbuha 11,3 cm (sl. 5, tab. II, 1).

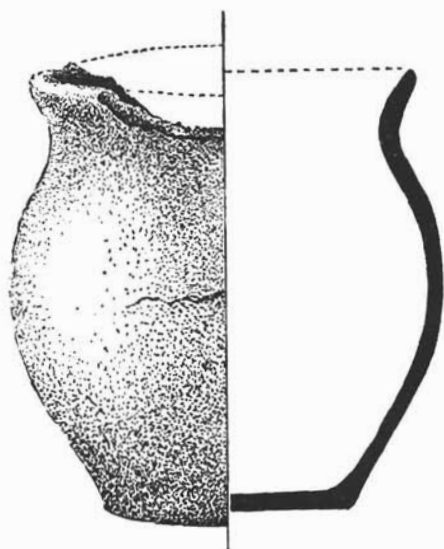
3. Zemljana posuda (inv. br. 3481) žutkastosive boje. Načinjena je od dobro pročišćene gline pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kvarcita. Prilično je dobro pečena, a rađena je na ručnom lončarskom kolu. Na stijenka se s unutrašnje i vanjske strane opažaju tragovi ručnog modeliranja. Jajolika je oblika s najvećim promjerom na sredini. Vrat posude je dosta izdužen i on se lagano povija prema van. Usna je okruglo i ravno odrezana. Dno je hrapavo i neravno odrezano. Posuda je bila dosta oštećena, što je rekonstrukcijom otklonjeno. Visina posude je 14,3 cm, promjer grla 11,8 cm, promjer dna 8,2 cm, promjer trbuha 12,6 cm (sl. 6, tab. II, 2).

TIPOLOŠKI PREGLED NALAZA

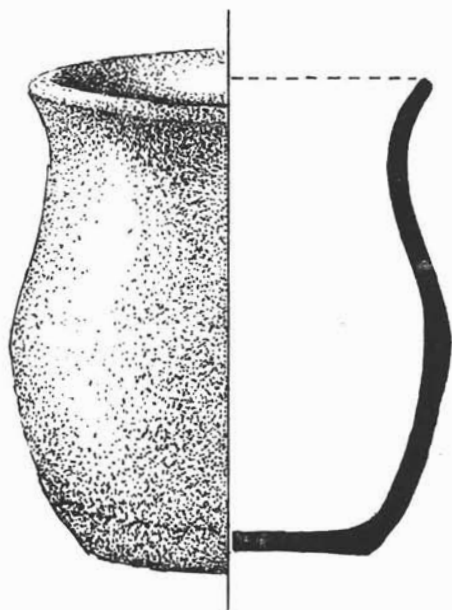
Noževi. Među veoma česte grobne nalaze u starohrvatskim nekropolama ovog najstarijeg horizonta, osim keramičkog posuda i željeznih kresiva, s pomoću kojih se stvarala vatra, spadaju željezni noževi raznih veličina. Na nekropoli Brig kod izvora Zduša u oba otkrivena i istražena groba pronađen je po jedan željezni nož. Noževi su malog formata, pripadaju jednostavnom tipu s ravnim hrptom kojima se oštrica prema vrhu la-

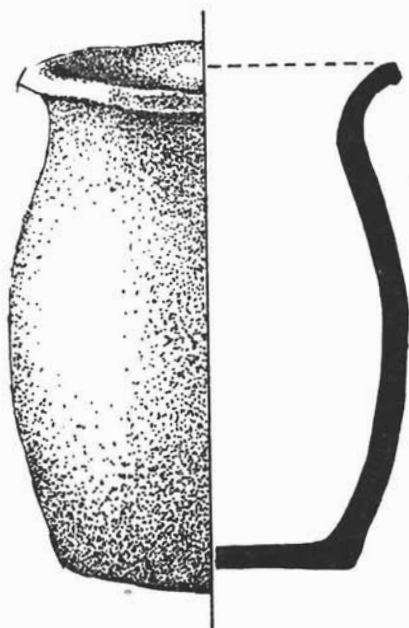
Sl. 3. Zemljana posuda iz groba 2

Sl. 4. Zemljana posuda, slučajni nalaz

Sl. 5. Zemljana posuda, slučajni nalaz

Sl. 6. Zemljana posuda, slučajni nalaz

gano povija i s kratkim trnom na kojeg se naticao držak, koji je, s obzirom na to da se ni u jednom slučaju dosad nije sačuvao, najvjerojatnije bio od drva. Sudeći prema veličini tih noževa, premda su korozijom dosta oštećeni, pa im je izvorni oblik teško točno utvrditi, nedvojbeno je da su služili kao oruđe u svakodnevnoj upotrebi. S obzirom na to da se u oba otkrivena groba uz mrtvaca pronašao po jedan nož, navodi nas na pretpostavku da je, kao što je to bio slučaj i sa zemljanim posudama, u uništenim grobovima moralo biti i noževa kojima, nažalost, valjda zbog loše ušćuvanosti seljak J. Rebić nije uopće obraćao pažnju, već ih je ostavljao u istom grobu s dislociranim kosturom i razbijenim loncima. Zbog malobrojnih nalaza noževa na ovoj nekropoli, nije moguće na ovom mjestu nešto više reći o noževima iz ovog vremena od onoga što smo prije na drugom mjestu već kazali.³

Šilo. Od željeznih nalaza koji su se upotrebljavali u kućnoj radinosti kao alat, u grobu br. 2 na nekropoli Brig, pronađen je skupa s nožem jedan željezni predmet sličan probojcu ili šilu (?). Radi se o jednom malom željeznom predmetu kvadratičnog presjeka kojemu su oba kraja zašiljena.

Ova vrsta nalaza u starohrvatskim grobovima na području Dalmatinske Hrvatske dosta je rijetka. Najveći broj takvih nalaza dosad pronađen je u nekropoli Zdrnjac kod Nina (17 komada),⁴ te u nekropoli Maklinovo brdo u Kašiću (4 komada),⁵ dok u drugim istraženim starohrvatskim nekropolama, osim rijetkih pojedinačnih nalaza,⁶ takvi predmeti potpuno nedostaju. Razlika između probojca (šila) iz spomenutih nekropola i primjerka iz groba 2 s nekropole Brig, očituje se kako po svom obliku, tako i po veličini. S obzirom na to da je ovom primjerku na jednom kraju šiljak tanji i duži, lako se daje zaključiti da mu je suprotni kraj, također zašiljen ali kraći, bio uvučen u drvenu dršku, dok mu je onaj drugi oštiji kraj služio kao probojac, odnosno šilo.

Keramika. Među najznačajnije nalaze, na ovoj, najvećim dijelom uništenoj, ranosrednjovjekovnoj nekropoli na lokalitetu Brig kod izvora Zduš spadaju zemljani lonci. Ukupno su sačuvane četiri posude, od kojih je samo jedna nađena arheološkim istraživanjima, dok su preostale tri iz grobova koje je vlasnik zemljišta prilikom krčenja čestice uništavao, a pukim slučajem pronađene lonce izvukao čitave iz grobova i predao ih Muzeju.

Posuda iz groba br. 2, kao i ostali primjerci iz uništenih grobova, koje ovdje donosimo prema iskazu nalaznika, nađene su uz stopala pokojnika. Sve posude su načinjene od prilično pročišćene gline pomiješane s pijeskom i sitnim zrcima kalcita, dosta dobro su pečene. Rađene su na primitivnom ručnom lončarskom kolu. Gotovo na svim primjercima jasno se uočavaju tragovi ručnog modeliranja i dotjerivanja, zbog čega su im stijenke, osim kod jednog primjerka (tab. I, 5), prilično hrapave, debele i

³ D. Jelovina, Ranosrednjovjekovna nekropola na »Razbojinama« u selu Kašiću kod Zadra, *SHP*, III. ser., sv. 10, Zagreb 1968, 41. i 42; isti, Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine (dalje = Starohrvatske nekropole), Split 1976, 121—122.

⁴ J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od 7—9. stoljeća, Zagreb 1980, 121.

⁵ J. Belošević, *ibid.*

⁶ D. Jelovina, Ranosrednjovjekovna nekropola na »Razbojinama« u selu Kašiću kod Zadra, *SHP*, III. ser., sv. 10, Zagreb 1968, 43—44.

neravne. Kod dvije posude (tab. I, 5 i tab. II, 2) vratovi su više izduženi i lagano povijeni prema van, dok su kod druga dva lonca vratovi kraći i izrazitije su prema van izvučeni. Sve imaju ravno dno, a neke (tab. I, 5 i tab. II, 1) na sredini imaju ispupčenja. Naročito se takvo ispupčenje ističe kod jedne posude (tab. II, 1), ono ima oblik dvostrukog kvadrata. Takva ispupčenja, odnosno udubljenja po sredini dna posuda, nastala su kao otisak osovine lončarskog vretena. Posude su jajolika ili trbušastokružna oblika. Što se njihove boje tiče, kako po fakturi, tako i na površini, uglavnom prevladava tamnosiva i crvenkastosiva. Od četiri posude samo je jedna iz groba 2 (tab. I, 1) ornamentirana. I taj ornament je prilično skroman, zapravo sastoji se od nekoliko ugrebenih horizontalnih brazda koje isprekidano i nejednako teku iznad trbuha posude.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prema svemu dosad izloženom, poglavito pak što se tiče samih nalaza ostataka materijalne kulture na nekropoli Brig kod izvora Zduša, može se u prvom redu sasvim sigurno zaključiti da se radi o nekropoli koja se uklapa među ona najstarija istraživana starohrvatska groblja na području Dalmatinske Hrvatske.⁷ Isto tako je sasvim evidentno da se ovim zaštitnim arheološkim zahvatom, nažalost, istražio samo manji periferni segment nekropole, dok je pretežni dio vlasnik zemljišta prijašnjom krčidbom potpuno devastirao i uništio. Po kazivanju vlasnika J. Rebića može se samo pretpostaviti da je groblje bilo prilično veliko, tj. da se prostiralo na cijeloj blagoj nabrežini čija površina otprilike iznosi 60 x 40 m.

U dvama otkrivenim i istraženim grobovima nađeno je samo dva željezna manja noža, jedno željezno šilo i jedna zemljana posuda.

Koliko god je sigurno da tako malobrojan i po svojim tipološkim karakteristikama atipičan arheološki materijal ne dopušta da se na osnovi njega određuje precizna datacija, toliko je sigurno da su takvi nalazi bili u uporabi kod Hrvata, kao i kod drugih slavenskih naroda, od 7. do 11. stoljeća.⁸ Isto tako važno je konstatirati da su takvi nalazi, uz keramičko posuđe, sačinjavali isključiv inventar nekropola koje su nastale na ovom tlu od početka 7. st. pa do konca 8, odnosno do prvih nekoliko desetljeća 9. stoljeća. Najrašireniji poganski pogrebni običaj očituje se u prilaganju priloga u grobove. Prema poganskom vjerovanju priloženi predmeti u grobovima na području Dalmatinske Hrvatske, najčešće se sastoje od keramičkog i drvenog posuđa, željeznih noževa, kresiva i raznih predica kao dijelova odjeće i obuće, a rjeđe predmeta svakodnevnne kućne upotrebe i nakita.

Keramika s lokaliteta Brig je gotovo potpuno ista kao i keramika s drugih nekropola otkrivenih na području sjeverne Dalmacije: Razbojina i

⁷ J. Belošević, *Slavenska keramika iz ranosrednjovjekovne nekropole »Materize«* kraj Nina, *Diadora*, sv. 2, vol. 2, 1960—1961, Zadar 1962, 237—248; D. Jelovina, o. c., 23—51; J. Belošević, Stanje istraživanja slavenske keramike na području Dalmacije, *Materijali*, IX, Beograd 1972, 125—129.

⁸ Lj. Karaman, *Iskopine društva »Bihaća«* u Mravincima i starohrvatska groblja, *Rad JAZU*, knj. 268, Zagreb 1940, 26; J. Korošec, *Staroslavensko grobišće na Ptujskom gradu*, Ljubljana 1950, 103—106; J. Eisner, *Devinska Nová Ves*, Bratislava 1952, 297; J. Borkovský, *Slavia Antiqua*, V, Poznan 1956, 358.

Maklinova brda u Kašiću,⁹ Materiza i Ždrijca kod Nina.¹⁰ Zajednička je karakteristika tih nekropola u prvom redu u njihovom sastavu. Iz razumljivih razloga nema grobljanske crkve, a u pojedinom grobu pokopan je, osim rijetkih izuzetaka, po jedan mrtvac. Takve nekropole najčešće pripadaju izrazitom tipu nekropola na redove. Što se tiče načina pokapanja i samih tipova grobova gotovo da i nema nekih bitnih razlika od ostalih srednjovjekovnih ukopišta 9—11. stoljeća, što nije ni čudno jer su jak utjecaj imali kasnoantički ritusi pokapanja. No, i unatoč navedenoj konstataciji ipak se, prema dosadašnjim rezultatima istraživanja, nameće zaključak da su među tim najstarijim starohrvatskim nekropolama na području Dalmatinske Hrvatske najbrojniji grobovi u kojima je mrtvac položen u jednostavnim grobnim jamama bez ikakve ograde. Iz tog vremena, ali u dosta manjem broju, javljaju se i grobovi s djelomičnom oblogom od kamena ili ploča,¹¹ ili su sasvim načinjeni od kamenih ploča u obliku sanduka.¹²

Već smo prije na drugom mjestu istakli da keramika pronađena u starohrvatskim nekropolama na području Dalmacije predstavlja jednu posebnu lokalnu varijantu slavenske keramike.¹³ Isto tako je rečeno da nalaze slavenske keramike sa spomenutog područja nije moguće determinirati prema ustaljenoj srednjoevropskoj kronološkoj klasifikaciji koju su dali češki arheolozi J. Poulik i J. Eisner.¹⁴ Razloge sasvim sigurno treba tražiti u tome što je, nažalost, na području Dalmatinske Hrvatske još uvijek pronađeno premalo keramičkog materijala koji bi se mogao pripisati naseobinskom inventaru, a bez kojeg se, po našem sudu, ne mogu donositi neke sigurnije odrednice u tom smislu. Ako je takva keramika i registrirana (koja se pronalazila uglavnom u fragmentima) na više nalazišta na području srednje Dalmacije, bili su to pretežno slučajni nalazi, za koje se, u većini slučajeva, ne raspolaze s potrebnim popratnim podacima, bez kojih nije moguć pristup sveobuhvatnoj znanstvenoj obradi. Dosad su s područja Dalmacije poznata samo dva slučajna nalaza (po nekoliko manjih fragmenata) naseobinske keramike.¹⁵ Međutim, ona ni izdaleka nisu dovoljna da bi se na osnovi njih mogli donositi bilo kakvi meritorni zaključci, pogotovu kad je riječ o spomenutoj kronološkoj klasifikaciji.

Kad raspravljamo o slavenskoj keramici pronađenoj na području Dalmatinske Hrvatske, ne bismo smjeli gubiti iz vida činjenicu da je na proizvodnju toga posuđa vidnog utjecaja imala rimska provincijalna keramika na području cijelog Podunavlja i još više na području Dalmacije, gdje su Hrvati dugo vremena živjeli zajedno s autohtonim stanovništvom, koje je bilo dugo vremena pod izravnim utjecajem Rimljana. Usporedo s tom

⁹ Usp. D. Jelovina, o. c., 48, tab. I—X; isti, Starohrvatske nekropole, 131—134, tab. V, LXVI—LXVIII; J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata, 109—115, tab. LIV—LXIII.

¹⁰ J. Belošević, Stanje istraživanja, 127—129, tab. V—IX; isti, Materijalna kultura Hrvata, *ibid.*

¹¹ D. Jelovina, o. c., 50—51; isti, Starohrvatske nekropole, 77—82.

¹² D. Jelovina, Ranosrednjovjekovna nekropola, 51; isti, Starohrvatske nekropole, 79. i 80.

¹³ D. Jelovina, o. c., 131—134; isti, Ranosrednjovjekovna nekropola, 48.

¹⁴ D. Jelovina, o. c., 49.

¹⁵ J. Korošec, Dva zanimljiva fragmenta keramike ranog srednjeg vijeka na Bribiru, SHP, III. ser., sv. 10, Zagreb 1968, 7—9; J. Belošević, Sv. Križ, Nin — ranosrednjovjekovna nekropola, *Arheološki pregled*, Beograd 1970. 155.

Sl. 1, grob 1; sl. 2—4, grob 2; sl. 5, slučajni nalaz

1

2

Sl. 1—2, slučajni nalaz

konstatacijom neizbježno se nameće druga spoznaja koja pomalo začuđuje. Naime, tijekom rada na obradi i analizi keramičkih nalaza s područja srednje i sjeverne Dalmacije mogli smo se uvjeriti da se u razdoblju od samog doseljenja Hrvata u novu postojbinu, tj. od prvih desetljeća 7. pa sve do približno 10. stoljeća, u produkciji keramičkih posuđa, što se prvenstveno ogleda u kvaliteti proizvoda i u samom tehnološkom postupku pri njihovoj proizvodnji, nije ništa bitno promijenilo. Zapravo stupanj razvitka keramičkih proizvoda, osim možda u nekim sasvim malim nijansama u detaljima kod pojedinih primjeraka (izuzevši onih nekoliko primjeraka s ručkom iz nekropole Ždrijac kod Nina), ostao je od 7. do otprilike 10. stoljeća gotovo nepromijenjen, to jest prilično jednostavan i primitivan.

Smatramo da vremensku razliku između ranosrednjovjekovnih nekropola s ovog područja u kojima prevladavaju keramički nalazi čine jedino one nekropole u kojima se, osim keramičkog posuđa, u grobovima nalazi i više drugih raznovrsnih kulturnih priloga, kao što je to bio slučaj na Maklinovu brdu i Ždrijcu.¹⁶ Ne samo da takvi raznoliki grobni prilozi, kao što su to npr. dijelovi ratničke i konjičke opreme, te razni predmeti kućne uporabe, govore o dugom kontinuitetu tih nekropola, već se prema takvim grobnim priložima, zapravo i datiraju te nekropole. Tamo gdje takvi grobni prilozi nedostaju, odnosno ako u grobovima kulturni inventar sačinjavaju samo keramičko posuđe i koji atipični željezni predmet, najčešće nož i kresivo, kao što je to bio slučaj u nekropolama na lokalitetu Razbojine i Materizama¹⁷ u zaleđu Zadra, te na Brigu kod Vrlike, takve nekropole bi bez sumnje valjalo smjestiti u nešto ranije vrijeme. Upravo takvi razlozi naveli su nas još prije da nekropolu na Razbojinama i svrstamo među najstarija starohrvatska groblja na području Dalmacije,¹⁸ nastala neposredno nakon doseljenja Hrvata u ove krajeve, tj. u vremenu od sredine 7. pa do sredine 8. stoljeća. Budući da su grobni nalazi u nekropoli Brig potpuno identični s onima iz spomenutih nekropola, smatramo da bi gore navedena datacija u potpunosti mogla odgovarati i za groblje na lokalitetu Brig blizu izvora Zduša kod Vrlike, koje je, nažalost, većim dijelom prije uništeno.

¹⁶ J. Belošević, *Materijalna kultura Hrvata*, tab. XXIV—LXXXVI.

¹⁷ Vidi bilj. 7.

¹⁸ D. Jelovina, o. c., 47.

Zusammenfassung

EIN FRÜHMITTELALTERLICHES GRÄBERFELD IN »BRIG« BEI DER QUELLE ZDUŠA UNWEIT VON VRLIKA

Zu Beginn des Jahres 1958 wurde durch Zufall bekannt, daß im Dorf Podosoj bei der Quelle Zduša, an der mit dem Flurnamen »Brig« bezeichneten Lokalität, unweit des Ortes Vrlika, ein Bauer auf alte Gräber gestoßen war, in denen neben den Skeletten auch irdene Gefäße lagen nach denen zu schließen es sich um Gräber des frühen Mittelalters handeln mußte. Die Bedeutung des Fundes machte es notwendig an dieser Lokalität, beziehungsweise auf dem umliegenden und noch nicht umgegrabenen Teil des Terrains, sofort Schutzgrabungen vorzunehmen, die mit kürzeren, durch die schlechte Witterung bedingten Unterbrechungen, vom 28. Februar bis zum 10. März 1958 dauerten.

Im Einführungsteil des Beitrags bringt der Verfasser eine kurze Beschreibung der Fundstelle und einen Bericht über den Verlauf der Ausgrabungsarbeiten. Er berichtet, daß das gesamte noch unbebaute Terrain in einem Umfang von ca 150 m² untersucht worden war, und stellt fest, daß es sich um den peripheren Teil eines Gräberfeldes handelt, da auf der gesamten Fläche des Terrains nur zwei Gräber freigelegt, werden konnten. Der Hauptteil des Gräberfeldes erstreckte sich in südöstlicher und südwestlicher Richtung dieses leicht gewölbten Hügels und damit auf jenen Teil des Terrains den der Besitzer des Grundstücks leider schon früher umgegraben hatte.

Die entdeckten Gräber befanden sich in einer Tiefe von 80 cm. Die Verstorbenen waren in einfache Erdgräber ohne Steinsetzung gelegt worden, die in ost-westlicher Richtung orientiert waren. Nach der Aussage des Besitzers des Grundstücks waren auch die übrigen Gräber, auf die er während des Umgrabens gestoßen war, ebenfalls ohne Steinsetzung und in derselben oder ähnlichen Richtung und in derselben Tiefe gelegen.

Neben den anlässlich dieser Grabung in den Gräbern gemachten Funden, publiziert der Verfasser noch drei keramische Gefäße, die der Besitzer des Grundstücks bei seiner Tätigkeit in den Gräbern gefunden und dem Museum kroatischer archäologischer Denkmäler in Split geschenkt hatte. Von demselben Besitzer konnte in Erfahrung gebracht werden, daß er auf der umgegrabenen Fläche zahlreiche Gräber gefunden hatte, und daß davon kaum eines ohne keramische Gefäße gewesen wäre. Da er ihren Wert nicht kannte, legte er ihnen keinerlei Bedeutung bei, zerbrach sie und beließ sie dann zusammen mit den devastierten Skeletten an derselben Stelle.

Im ersten Abschnitt des Beitrags folgt die Beschreibung der Gräber und ihrer Funde. Es werden kurz die wichtigsten Angaben über jedes Grab mit seinen osteologischen und archäologischen Funden gegeben, und im zweiten Abschnitt folgt dann eine detaillierte Beschreibung der drei keramischen Gefäße, die zufällig aus den zerstörten Gräbern gerettet worden waren (Abb. 4, 5, 6, Taf. I., Nr. 5, Taf. II., Nr. 1, 2).

Im dritten Abschnitt legt der Verfasser eine typologische Übersicht der Funde dar, indem er die typologischen Kennzeichen der einzelnen Fundstücke genau analysiert. Anhand von Gegenüberstellungen mit analogem Fundstoff aus anderen frühmittelalterlichen slawischen Gräberfeldern kommt er zu entsprechenden Folgerungen, die sich in erster Linie auf die Herkunft und die Datierung dieser Funde beziehen.

Im letzten Abschnitt seines Beitrags kommt der Verfasser aufgrund seiner Analyse des Fundmaterials zu dem Schluß, daß das Gräberfeld in der Flur »Brig« bei der Quelle Zduša ohne Zweifel zu den ältesten altkroatischen heidnischen Gräberfeldern im Dalmatinischen Kroatien gehört, die gewöhnlich etwa in die Zeitspanne von der Mitte des 7. bis zur Mitte des 8. Jahrhunderts datiert werden.

Der Verfasser stellt fest, daß Funde dieser Art das einzige Inventar von Gräberfeldern darstellen, die in diesem Bereich vermutlich seit etwa dem frühen 7. bis zum Ende des 8., beziehungsweise bis zu den ersten Jahrzehnten des 9. Jahrhunderts entstanden sind. Der am meisten verbreitete heidnische Bestattungsbrauch bestand in Grabbeigaben. Nach heidnischen Vorstellungen handelte es sich bei diesen den Verstorbenen beigegebenen Gegenständen im Dalmatinischen Kroatien meistens um keramische und hölzerne Gefäße, Eisenmesser, Feuerstahle, sowie um Schnallen von Kleidung und Schuhwerk. Seltener handelt es sich um sonstige Gegenstände des täglichen Gebrauchs oder um Schmuck.

Nach Meinung des Verfassers stellt die in den altkroatischen Gräberfeldern Dalmatiens gefundene Keramik eine spezifische lokale Variante slawischer Keramik dar. Er ist ebenfalls der Meinung, daß es nicht möglich ist die Funde slawischer Keramik auf diesem Gebiet nach der üblichen mitteleuropäischen chronologischen Klassifikation der tschechischen Archäologen J. Eisner und J. Poulík zu determinieren. Der Grund dafür liegt darin, daß im Dalmatinischen Kroatien leider noch immer zuwenig keramischer Fundstoff gefunden worden ist, der dem Inventar von Siedlungen zugeschrieben werden könnte, und ohne welchem man nach Ansicht des Verfassers zu keinem sicheren Schluß in dieser Beziehung kommen kann. Ferner betont der Verfasser, daß auf die Produktion der in den Gräbern innerhalb Dalmatinisch Kroatiens freigelegten slawischen Keramik die römische provinzielle Keramik einen beträchtlichen Einfluß hatte. Das bezieht sich auf den Donauraum und in noch größerem Ausmaß auf Dalmatien, wo Kroaten etliche Zeit mit der autochtonen Bevölkerung zusammenlebten, die dauernd unter dem direkten Einfluß der Römer gestanden hatte. Gleichzeitig mit dieser Feststellung drängt sich eine zweite Erkenntnis auf, die leichtes Erstaunen hervorruft. Im Verlauf der Forschungstätigkeit, und der Analyse des keramischen Fundstoffes im erwähnten Gebiet wurde es nämlich klar ersichtlich, daß im Zeitabschnitt seit der Ansiedlung der Kroaten in ihrer neuen Heimat, d. h. ungefähr seit den ersten Jahrzehnten des 7. Jahrhunderts und bis zum Ende des 10. Jahrhunderts, die Produktionsweise der keramischen Gefäße keine wesentliche Veränderung erfahren hatte, und zwar in Hinsicht auf die Qualität der Produkte, sowie auch den technologischen Prozess ihrer Herstellung. Mit anderen Worten, die Entwicklungsstufe der keramischen Gegenstände blieb, mit Ausnahme vielleicht von einigen kleinen Nuancen in den Details bei einzelnen Exemplaren, etwa vom 7. bis zum 10. Jahrhundert fast unverändert, d. h. ziemlich einfach und eher primitiv.

Nach der Verschiedenartigkeit der Grabfunde in einzelnen frühmittelalterlichen Gräberfeldern im Gebiet von Norddalmatien versucht der Verfasser diese Gräberfelder chronologisch in zwei Gruppen einzuteilen. Die ältesten Gräberfelder, in denen als Grabbeigaben ausschließlich keramische Gefäße und mitunter einzelne atypische eiserne Gegenstände, meistens Messer und Feuerstahle, vorkommen, sind unmittelbar nach der Ansiedlung der Kroaten in diesem Gebiet entstanden, d. h. in der Zeitspanne von der Mitte des 7. bis zur Mitte des 8. Jahrhunderts. Nach Meinung des Verfassers fällt auch das Gräberfeld in der Flur »Brig« bei der Quelle Zduša, unweit von Vrlika, das leider zum größten Teil noch vor den Ausgrabungsarbeiten vernichtet worden ist, in diese Zeitspanne.